

ЗМІСТ УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Тетяна БАБЕНКО (Кіровоград)

Теорія і практика доводить, що успішна діяльність освітнього закладу в значній мірі залежить від управлінської майстерності, особистісних і ділових якостей його керівника. Дослідження проблеми розвитку управлінської культури керівника навчального закладу актуалізується у зв'язку із потребою реалізації державної політики в галузі освіти. З метою забезпечення належного рівня модернізації освіти оновлення управління має випереджати процеси розвитку сучасної школи.

Розробці проблеми теорії управління освітою, аналізу особистості і діяльності керівника школи присвячені дослідження І. Батракової, Ю. Васильєва, М. Кондракова, В. Кричевського, В. Куценко, В. Лазарева, О. Лебедева, В. Максимової, А. Моїсеєва, А. Орлова, П. Третьякова, К. Ушакова, Р. Шакурової, Є. Ямбурга та ін.

Дослідження управлінської культури висвітлено в наукових працях Л. Васильченко, В. Гладкова, Л. Даниленко, І. Жерносека, Г. Єльнікової, Л. Калініної, С. Королук, М. Лапшина, В. Маслова, В. Мельника, П. Мілютіна, Н. Островерхова, Є. Павлютенкова та інших. Разом з тим у науково-педагогічній літературі накопичено значний досвід дослідження особливостей формування професійної та педагогічної культури. Це, насамперед, праці Є. Бондаревської, І. Зязюна, О. Гармаша, І. Ісаєва, В. Сластьоніна та ін.

Мета статті - розглянути підходи до визначення управлінської культури, її компонентів, та зв'язок з професійною культурою керівника навчального закладу.

Зміст управлінської культури керівника навчального закладу детермінований як загальнокультурним розвитком особистості, так і вимогами професійної діяльності. Управлінська

культура керівників саме навчальних закладів має певні особливі характеристики та розглядається з огляду на певну специфіку їх роботи. Так, В. Сластьонін вважає, що управлінська культура людей, зайнятих у сфері освіти є частиною їхньої професійно-педагогічної культури [14].

При цьому ми спираємось на визначення сутності і змісту професійно-педагогічної культури у роботах В. Сластьоніна [14] та І. Ісаєва [7], де цей феномен розглядається як складне системне утворення, що представляє собою упорядковану сукупність загальнолюдських ідей, професійно-ціннісних орієнтацій і якостей особистості, універсальних способів пізнання і гуманістичної технології педагогічної діяльності.

Такий підхід, на нашу думку, дозволяє по-перше, розглядати управлінську культуру керівника закладу освіти як системне особистісне новоутворення та утворення у структурі професіоналізму керівника; по-друге, досліджувати її зміст і умови формування в контексті професійного становлення особистості майбутнього керівника; по-третє, передбачити задіяння у цьому процесі педагогічних методик і технологій.

Крім того, при визначенні змісту і структури управлінської культури керівника закладу освіти, на нашу думку, потрібно спиратися на існуючі підходи щодо визначення змісту професійно-педагогічної культури вчителя, а також на вимоги професійної діяльності.

Слід відзначити, що у педагогічній науці відсутня єдність щодо визначення сутності й змісту професійної культури вчителя, що зумовлює вживання термінів "професійна культура", "педагогічна культура", "професійно-педагогічна культура".

Так В. Радул розглядає поняття "професійна культура" і "педагогічна культура" як близькі за змістом. Він вважає, що педагогічна культура — це інтегральна якість особистості вчителя, що проектує його загальну культуру у сфері професії. Педагогічна культура - це синтез високого професіоналізму у внутрішніх властивостях педагога, володіння методикою викладання і наявність культуротворчих здібностей. Вона впливає на формування самореалізації та соціальної відповідальності майбутнього вчителя. Діяльність учителя у сфері педагогічної культури є діяльністю, що спрямована на відтворення, збереження, розподіл та використання духовних цінностей. [12, с. 5-12].

Практично цих же позицій дотримується В. Зелюк, який вважає професійну і педагогічну культуру синонімічними поняттями, стверджуючи, що існує більш широка категорія -

„культура майбутнього вчителя”, що поєднує в собі різні види особистісної культури, в тому числі і професійну. О. Рудницька визначає педагогічну культуру як „сукупність сформованих якостей особистості вчителя, які знаходять свою проекцію в його вміннях та проявляються в різних аспектах професійних відносин і діяльності” [13].

Ми враховуємо думку В. Кравцова, що "професійна культура має об'єктивний вимір, що характеризує її як суму надбань, цінностей, установок, способів спілкування, традицій, ритуалів, досягнень науки, освіти, що, будучи створеними в процесі діяльності людей, через опрідечування відділилися від них і стали самостійними утвореннями зі специфічними зв'язками, та суб'єктивний, що виражається у особистісній інтеріоризації цих надбань та атрибутів" [8, с.83].

Отже, управлінську культуру керівника навчального закладу теж доречно розглядати у об'єктивному вимірі як певну символічну реальність, що уособлює сприйняття на рівні суспільної свідомості та свідомості представників професійної субкультури системи цінностей, установок, способів комунікації, традицій, ритуалів, знань, умінь, навичок, що у сукупності характеризують способи здійснення управлінської діяльності, його оціночні ставлення до неї.

Разом з тим, професійна культура реалізується тільки через суб'єктивний вияв, тобто є "складним інтегральним утворенням в цілісній структурі особистості фахівця, що ... може формуватися лише в контексті соціальної, суспільно-корисної діяльності" [8, с.83].

Управлінська діяльність характеризується інтелектуальним характером, що виражається в її спрямованості на вироблення, прийняття та практичну реалізацію управлінських рішень, покликаних змінювати в бажаному напрямі стан і розвиток суспільних процесів, свідомість, поведінку і діяльність людей. Остання має бути здатною відображати соціальну дійсність і все, що відбувається в ній, розкривати наявні ресурси, засоби і резерви, знаходити оптимальні способи її удосконалення і переведення на новий рівень.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови відзначено: "Управляти – спрямовувати діяльність, роботу кого - чого - небудь; бути на чолі когось, чогось; керувати. [3].

В.Г. Афанасьєв трактує поняття "управління" як "сукупність певних дій (операцій), що здійснюють суб'єкти управління з метою забезпечення та перетворення руху до заданої мети" [1, с. 54].

М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі вважають: "управління – це процес планування,

організації, мотивації і контролю, необхідний для того, щоб сформулювати і досягти мети організації" [10, с.220].

Управління як вид діяльності виникає тоді, коли виникає потреба в регулюванні діяльності. Для вдалого виконання управлінської діяльності керівнику навчального закладу необхідно володіти певними знаннями та вміннями, бути професіоналом, у даному контексті - володіти професією управління, керівника.

Основи культури управління закладено у працях В.О.Сухомлинського, видатного вітчизняного вченого-практика, гуманіста, людини високої культури. На думку вченого, управлінська культура є складовою професійної компетентності, яка визначається сукупністю знань, необхідних для даної посади, умінь і навичок, необхідних для успішного виконання функціонально посадових обов'язків, професійних, ділових і особистісних якостей, загальної культури, необхідної для формування гуманістичного погляду, духовно -ціннісних орієнтирів, моральних і етичних принципів особистості [16, с. 5]. З високим мистецтвом порівнював В.О.Сухомлинський працю керівника школи.

Управлінська культура – це знання та володіння теорією управління як важливої соціальної функції – свідомого і владного, із застосуванням новітніх досягнень культури організації, впливу як на окремих людей, так і на всю людську спільноту, що проводиться заради досягнення чітко визначеної конкретної мети [4, с.41].

Дослідницею Васильченко Л.В. управлінська культура керівника школи розглядається як цілісна властивість особистості, яка має прояв у процесі професійної управлінської діяльності; характеризує особливості свідомості, поведінки, спілкування та управлінської діяльності керівника; забезпечує усвідомлення та культуродоцільність професійної діяльності; стимулює творчий розвиток керівника [2].

Традиційне уявлення про професійно-педагогічну культуру пов'язується в основному з виділенням норм, правил педагогічної діяльності, педагогічної техніки й майстерності. Психолого-педагогічні дослідження проблем педагогічної культури останніх років розкривають її у категоріях педагогічних цінностей, педагогічних технологій і педагогічної творчості. У такому випадку компонентами управлінської культури є: аксіологічний, технологічний і особистісно-творчий.

Аксіологічний компонент управлінської культури керівника школи утворений сукупністю управлінсько-педагогічних

цінностей, що мають значення і сенс в керівництві сучасною школою. У процесі управлінської діяльності керівник школи засвоює нові теорії та концепції управління, оволодіває вміннями і навичками, і в залежності від ступеня їх застосування в практичній діяльності вони оцінюються їм як більш або менш значущі. Мають у даний момент більшу значимість для ефективного управління знання, ідеї, концепції і виступають в якості управлінсько-педагогічних цінностей.

Технологічний компонент управлінської культури директора школи включає в себе способи і прийоми управління педагогічним процесом. Технологія внутрішньошкільного управління припускає вирішення специфічних педагогічних завдань. Рішення даних завдань ґрунтується на вміннях керівника-менеджера в області педагогічного аналізу та планування, організації, контролю і регулювання педагогічного процесу. Рівень управлінської культури директора школи залежить від рівня оволодіння прийомами і способами вирішення зазначених типів завдань.

Особистісно-творчий компонент управлінської культури директора школи розкриває управління педагогічними системами як творчий акт. При всій заданості, алгоритмічності управління діяльність керівника школи є творчою. Освоюючи цінності і технології управління, керівник-менеджер перетворює, інтерпретує їх, що визначається як особистісними особливостями керівника, так і особливостями об'єкта управління. Стає очевидним, що управління педагогічними системами є сферою докладання і реалізації здібностей особистості. В управлінській діяльності директор школи самореалізується як особистість, як керівник, організатор і вихователь [15, с.452]. На думку Г.В.Єльнікової поняття "культура управлінської праці" включає такі різновиди культури як: загальна, або загальнолюдська культура, культура політична, правова, естетична, педагогічна з її багатьма відтінками залежно від типу і специфіки навчального закладу. [5, с.2.]

У своїх дослідженнях проблем управлінської культури І.А.Прокопенко формулює взаємозв'язок професійних цінностей керівника закладу освіти, видів його управлінської культури та її проявів. Зокрема він виділяє такі види управлінської діяльності як дипломатична, правова, адміністративна, організаційна, соціально-психологічна, інформаційна, педагогічна, економічна. [11, с.300-301.]

Управлінська культура характеризує особистість керівника навчального закладу як

кваліфікованого управлінця, здатного ефективно виконувати управлінську діяльність.

Загальнолюдські цінності, норми моралі, вироблені історичною практикою суспільства, високо цінуються та є обов'язковими для успішної управлінської діяльності керівника закладу освіти.

Світ культури постає, насамперед, як світ цінностей матеріальних і духовних, створених або виділених у природі людиною, якими вона насолоджується в міру своєї обдарованості, освіченості та вихованості. Цінність означає значущість, корисність або шкідливість чогонебудь для людини, групи, суспільства. Цінність може допомогти оцінити що-небудь у порівнянні, тобто виступити критерієм вибору. Цінність сама стає орієнтиром, тому що вона є засобом досягнення мети.

Менеджер освіти виступає керівником, що формує відношення всередині та поза організацією, орієнтує членів організації на досягнення цілей. Він щоденно приймає рішення, які ґрунтуються на особистих принципах та цінностях. Якщо особисті цінності нечіткі, менеджеру не вистачатиме досить твердих підстав для суджень, які в цьому випадку можуть сприйматися оточуючими як необґрунтовані. Сучасна концепція успішного управління орієнтована на такі цінності, як ефективність, реалізація потенціалу працівників і зростаюча готовність до нововведень. Управлінці, які мають нечіткі основні принципи або відступають від них чи ґрунтуються на цінностях вчорашнього дня, не здатні здійснювати ефективного керівництва.

Висока культура керівника навчального закладу є неодмінною умовою успішної управлінської діяльності. Досягти цього можна шляхом посилення професійної спрямованості навчального процесу, наближення навчальних завдань, які пропонуються студентам, до умов їх майбутньої професійної діяльності. Управлінська культура керівника навчального закладу – це частина його суб'єктивної культури, яка є орієнтованою основою для успішного здійснення управлінської діяльності.

Таким чином, управлінська культура керівника навчального закладу є складовою його загальної та професійної культури. Змістом управлінської культури керівника навчального закладу є знання принципів, методів, організаційних форм і технологічних прийомів управління освітнім процесом, що спрямований на підвищення його ефективності, соціально й професійно зумовлену сукупність управлінсько-педагогічних цінностей, що мають значення і сенс в керівництві сучасною школою, механізми соціокультурної регуляції, особистісні здібності, якості і характеристики.

Яку б блискучу освіту не здобув керівник, йому треба постійно займатись самовихованням, саморозвитком. Керівник навчального закладу повинен працювати над своїми моральними, діловими якостями, особистісним розвитком та іміджем.

БІБЛІОГРАФІЯ:

1. Афанасьев В. Общество: системность, познание и управление/ В.Афанасьев. – М.: Политиздат, 1981. – 432 с.
2. Васильченко Л.В. Управлінська культура і компетентність керівника/ Л.В. Васильченко. – Х.: Вид.група «Основа», 2007. – 112 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з. Дод., допов. на CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
4. Даниленко Л.І. Модернізація змісту, форм та методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи. Монографія. 2-е видання / Л.І.Даниленко. – К.: Логос, 2002. – 140 с.
5. Єльнікова Г.В. Культура управлінської праці керівника загальноосвітнього навчального закладу / Г.В.Єльнікова // Управління школою № 35 (83) грудень 2004. – С2.
6. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії / І.А.Зязюн, Г.М.Сагач. – К.: АПН України, 1997. – 302 с.
7. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя высшей школы: воспитательный аспект / И.Ф. Исаев. – Москва-Белгород: Везелица, 1992 – 102 с.
8. Кравцов В.О. Теоретичні аспекти інтерпретації змісту професійної культури вчителя / В.О.Кравцов // Наукові записки КДПУ. – Випуск 54.– Серія Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2004. – С.81-85.
9. Крылова Н.Б. Формирование культуры будущего специалиста/ Н.Б. Крылова. – М.: Высшая школа, 1990. – 142 с.
10. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента/ М. Мескон, М. Альберт, Ф.Хедоури. – М.: Дело, 1993. – 702 с.
11. Прокопенко І.А., педагогіка та психологія формування творчої особистості: проблеми і пошук: збірник наукових праць. Випуск №41/ І.А.Прокопенко. – Запоріжжя, 2007. С.300-3001.
12. Радул В.В. Діагностика особистості майбутнього вчителя: Монографія. / В.В.Радул. – К.: Вища школа.- 1995. – 150 с.
13. Радул В.В., Кравцов В.О., Михайліченко М.В. Основи професійного становлення сучасного вчителя: Навчальний посібник / В.В.Радул, В.О.Кравцов, М.В. Михайліченко. – Кіровоград, «Імекс-ЛТД», 2007. –252с.
14. Слостенин В.А. Формирование профессиональной культуры учителя / В.А. Слостенин. – М.: Прометей, 1993, – 178 с.
15. Слостенин В.А. и др. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; Под ред. В.А. Слостенина. – М.: Издательский центр "Академия", 2002. – 576 с.
16. Сухомлинский В.А. Методика воспитания коллектива / В.А. Сухомлинский. – М.: Просвещение, 1981. – 192 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Бабенко Тетяна Василівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: проблеми формування інформаційної культури майбутніх вчителів історії, становлення професійної культури керівників закладів освіти.